POPULÄR-VETENSKAPLIGA AVHANDLINGAR. 33.

VÅRA ÄLDSTA KONUNGASAGOR OCH DERAS KÄLLOR

AV

GUSTAF CEDERSCHIÖLD

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 1: 25.

VÅRA ÄLDSTA

KONUNGASAGOR

OCH DERAS KÄLLOR

AV

GUSTAF CEDERSCHIÖLD

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1910

I. Inledning.

Redan i slutet av första århundradet efter Kristus, när Tacitus författade sin märkliga skrift »Germania», visste romarna, att »Svionerna» voro ett mäktigt folk och styrdes av en konung. Men i romarriket, den dåtida kulturens huvudsäte, fick man annat att sysselsätta tankarna med än att skaffa sig vidare upplysningar om folken i det fjärran Norden, deras konungar och öden. Det blir sedan egentligen först med vikingatidens inträde, d. v. s. från slutet av 700-talet, som något rikligare historiskt ljus faller över de skandinaviska folken, därigenom att dessa komma i livlig beröring med sydligare och västligare bosatta folk, som hade upptagit så mycket av den antika bildningen, att de hade ett slags historieskrivning — krönikor eller årsböcker (annaler). Men dessa folk, franker, angelsachser och irer, fingo mest att göra med danskar och norrmän, sällan med svenskar.

Inhemska uppteckningar om svenska konungar börja först, sedan kristendomen införts i

vårt land. Men om äldre tider ha upptecknarna tydligen mycket ringa kunskap. Och likväl är det visst, att här i Sverige både under »vikingatiden» och under »folkvandringstiden» funnits talrika sånger och sägner om konungars och andra framstående mäns öden och stordåd. Av dessa sånger och sägner, som under loppet av årtusendet näst före kristendomens fullständiga seger levat på svenskarnas läppar, kunna vi återfinna ganska betydande lämningar i den s. k. norsk-isländska litteraturen, det vill säga den litteratur, vars äldsta kända minnesmärken tillhöra vikingatiden och Norge, men som sedermera genom islänningarna vidare utvecklades och bevarades i rikhaltiga uppteckningar.

Den viktigaste av de isländska källorna till svensk fornhistoria är den s. k. Ynglingasagan, som utgör den första avdelningen av Snorre Sturlusons norska konungasagor, ett verk, som oftast (ehuru oegentligt) kallas »Heimskringla». En norsk konungahistoria kan ju, noga taget, ej börja förr, än ett enhetligt norskt rike bildats av de många småstater (»fylken»), i vilka landet förut var delat. Men den nya helstatens grundare, konung Harald hårfagre (född omkring år 850, död år 933), var — eller uppgavs vara — en »ättstor» man, och redan långt före Snorres tid förhärligade man Harald och dennes släkt genom att uppräkna en lång rad av hans förfäder. Haralds fader, Halvdan svarte, hade visserligen utvidgat sitt välde över flera fylken, men

de närmast föregående förfäderna hade varit jämförelsevis obetydliga fylkeskonungar i det sydöstra Norge. För en konung över ett helt folk, en nydanare, en överlägsen personlighet som Harald, ville likväl den tidens aristokratiska åskådningssätt gärna peka på högre anor. Sådana fann man också genom att — med rätt eller orätt — leda hans härkomst från den urgamla konungaätt, som härskade över svearna, och som vanligen residerade i Uppsala, där de stora nationella offren ägde rum. En medlem av denna gamla konungaätt (de s. k. »Ynglingarna»), Ingjald illrådes son, Olav trätälja, skulle nämligen ha koloniserat Värmland, och denne Olavs son, Halvdan vitben, skulle ha blivit konung i ett av de till Värmland gränsande norska fylkena.

Alltså: Ynglingasagan, sådan vi finna den i Snorres »Heimskringla», slutar med Harald hårfagres närmaste släktingar, men börjar med de äldsta sveakonungar, om vilka sagan hade något att förtälja: gudarna Oden, Njord och Frey (Frö), och fortsättes sedan med Freys avkomlingar från och med Fjolner ända ned till Ingjald och Olav trätälja, varefter komma de »norska Ynglingarna», från och med Halvdan vitben, som uppgives vara Harald hårfagres farfars, farfars far.

Det är naturligtvis den äldre, svenska delen av detta stamträd, som är av intresse för oss svenskar. Med berättelserna om de

»norska Ynglingarna» skola vi befatta oss, endast så vitt det blir nödvändigt för att belysa den sagohistoriska utvecklingen. Det egentliga ämnet för den följande framställningen blir alltså den svenska konungarad, som Ynglingasagan låter tåga fram för oss. —

Ynglingasagan har bedömts på mycket växlande sätt av målsmännen för vår historiska forskning. För ungefär ett århundrade sedan, ja ännu senare, ansåg man dess innehåll visserligen uppblandat med myter, vidskepelse och dikt, men till övervägande grad historiskt. Med »Ynglingaätten» började varje lärobok i Sveriges historia, och ättens medlemmar och dessas öden omtalades i nära överensstämmelse med Snorres berättelse i »Heimskringla».

Så kom det en tid, då man vrakade hela sagan om de svenska »Ynglingarna» såsom alldeles ohistorisk. Ingjald illråde skulle ju enligt Snorres framställning ha dött omkring år 700 eller ännu tidigare, och före Ingjald kan Snorre nämna mer än ett tjugotal Uppsalakonungar (utom »gudarna»); hur skulle minnet av alla dessa kunnat bevaras under så många århundraden, då skriftliga källor — bortsett från korta runinskrifter — alldeles saknades?

På de senaste årtiondena har emellertid åskådningssättet intagit en — i viss mån — ny position, och låt oss genast säga det: först nu har man börjat underkasta traditionerna om de svenska

Ynglingarna en mångsidigare, mera vetenskaplig siktning.

Man är lycklig nog att äga en fast punkt utanför den, som det tycktes, ohjälpligt intrasslade härvan av de gamla nordiska sägnerna i Ynglingasagan. Det finns nämligen utom Skandinavien en vida äldre källskrift, som nämner några av »Ynglingarna». I den fornengelska dikten Beovulf, skriven på 700-talet, men mestadels byggd på nordiska sägner, som gå tillbaka till 500-talet, berättas nämligen åtskilligt om två av de i Ynglingasagan förekommande sveakonungarna, *Ottar* och *Adils* — på angelsachsiska hade namnen något olika form, men identiteten är obestridlig. Åtminstone detta parti av den gamla svenska konungalängden tyckes alltså äga gammal historisk eller sagohistorisk grundval.

Dessutom har man småningom lärt sig att betrakta de gamla »sagorna» på ett annat sätt än förut. Man har kommit underfund med, att »ren dikt», det vill säga på fri hand uppfunna, alldeles nya och originella fantasivävnader, knappast förekomma. Den mänskliga fantasien uppfinner föga nytt, utan nöjer sig vanligen med att efter tidens eller individens tycke och smak omforma det, som hon mottagit, eller att sammansmälta element, som hämtats från skilda håll.

Att Snorre Sturluson, när han (omkring år 1230) skrev Ynglingasagan, icke egentligen tilldiktade något, är nog allmänt erkänt; man kan nämligen genom att jämföra andra delar

av hans »Heimskringla» med de arbeten av hans föregångare som ännu finnas i behåll, tydligt se, hur han gick till väga vid sin historieskrivning. Han har visserligen stundom dragit slutsatser, kanske ej alltid fullt riktiga, av de traditioner, han mottagit, och dessa sina konstruktioner eller utmålningar har han ej uttryckligen skilt från det stoff, som äldre källor lämnat honom. Men i det stora hela har han otvivelaktigt samvetsgrant återgivit det, som han kunde ösa från de muntliga eller skriftliga källor, som stodo honom till buds. Av hans skriftliga källor äro några ännu bevarade, och i synnerhet *en* av dessa, poemet »Ynglingatal», är, som vi skola se, av allra största vikt för undersökningen av de gamla svenska konungasagorna. —

I viss mån skulle man kunna jämföra Ynglingasagan med en ruinkulle i Österlandet — en sådan som den vid Hissarlik, där Schliemann grävde efter det gamla Troja — ty i sagan liksom i kullen ligga lämningar av byggnader från mycket olika tider och kulturtillstånd. Men liknelsen haltar. I kullen ligga resterna lagrade över varandra, visserligen ofta vittrade, sönderbrutna och mycket defekta, men i övrigt oförändrade. I sagan kunna beståndsdelarna ha blivit flera gånger omformade, kanske till oigenkännlighet vanställda; gammalt material kan ha gång på gång använts till nyare byggnader och därvid blandats och sammanarbetats med nytt, så att det blir svårt eller omöjligt att

sätta den rätta ursprungsbeteckningen på varje beståndsdel. Och den siste byggmästaren, Snorre Sturluson själv, gav det hela en så jämn och harmonisk gestaltning, att de olikartade brottstyckenas skiljaktigheter föga falla i ögonen — just genom sin konstfärdighet och formella smidighet blir han för oss långt svårare att analysera, än en otymplig upptecknare av källmaterialet skulle ha varit.

Man frestas lätt att kalla det ett hopplöst företag att söka åstadkomma någon reda i detta virrvarr av gammalt och nytt, av förändrade och oförändrade sägner. Men den nutida forskningen låter ej avskräcka sig av ordet »omöjligt»; den vill åtminstone gå till grunden med frågorna och se till, om de verkligen icke kunna lösas med de hjälpmedel, vi redan äga eller kunna uppspåra och taga i bruk. Först när alla sådana hjälpmedel äro fåfängt uttömda, vill vetenskapen medgiva, att forskningsresultatet ännu måste betecknas såsom »negativt».

Att en uppgift är svår, ja skenbart omöjlig, det gör den så mycket mera lockande för den borne vetenskapsmannen. Utredningen av beståndsdelarna i Ynglingasaga (och Ynglingatal) har också satt många lärda och skarpsinniga huvud, många flitiga pennor i verksamhet. För att blott hålla mig till dem, som under de senaste årtiondena skrivit i ämnet, och vilka jag haft tillfälle att läsa (jag gör ej anspråk på att ha läst allt), kan jag uppräkna svenskarna

Hans Hildebrand, Viktor Rydberg, Adolf Noreen, Axel Kock, Henrik Schück, Elis Wadstein, Fritz, Läffler, E. H. Lind, Bernhard Salin, Knut Stjerna, norrmännen Sophus Bugge och Gustav Storm, isländingarna Konrad Gislason, Gudbrand Vigfusson, Finnur Jonsson, tyskarna Ferdinand Detter, Andreas Heusler och Gustav Neckel, varjämte danskarna E. Jessen, Johannes Steenstrup och Axel Olrik mer eller mindre varit inne på hithörande frågor.

Antalet svenska forskare är, som man ser, jämförelsevis stort. Och ämnet är naturligtvis mest lockande för oss svenskar.

Därför har jag trott, att också vidare kretsar av den svenska allmänheten skulle önska lära känna åtminstone en konturteckning av det forskningsarbete, som rört sig kring dessa våra äldsta konungasagor. Väl äro de fullt säkra landvinningarna ännu ej många eller stora, men här och där kan man dock skymta fast mark genom töcknet och i andra fall har striden mellan motsatta meningar tillspetsat frågorna på ett sätt, som sannolikt skall verka tilltalande även på den, som blott sällan får tillfälle att kasta en blick in på de djärva hypotesernas och den stränga bevisföringens slagfält.

II. När och för vem diktades »Ynglingatal»?

Snorre Sturluson säger i förordet till sin »Heimskringla», att han skrivit Ynglingasagan efter Tiodolvs (i försvenskad form: »Tjudulvs») kväde Ynglingatal, och att han gjort tillägg i enlighet med »frode» (d. v. s. kunnige) mäns utsagor.

Nu är det klart, att ju äldre det nämnda kvädet, Snorres förnämsta källa, visar sig vara, dess pålitligare bli dess uppgifter.

Vi skola först se efter, vad Snorre själv har att vidare förtälja om »Ynglingatal» i samma förord: »Tjodolv den frode (d. v. s. den kunnige eller 'historikern') från Hvin (i sydvästra Norge) var skald hos Harald hårfagre. Han kvad också om konung Rognvald (på svenska: Ragnvald eller Ragvald) 'heidum-hære' * det kväde, som kallas 'Ynglingatal' (d. v. s. uppräkning av 'Ynglingarna'). Rognvald var son till Olav Geirstadaalv, broder till Halvdan svarte. (Rognvald var alltså kusin till konung Harald hårfagre.) I detta kväde

* Om detta binamn skola vi tala längre fram.

nämnas trettio förfäder (i rakt uppstigande led) till honom (Rognvald) och berättas om vars och ens död och gravplats. Fjolner nämnes den (bland förfäderna), som var son av Yngve-Frey, den (gud), till vilken svearna i lång tid hava offrat. Av Yngve-Freys namn äro Ynglingarna uppkallade.»

Här tycks ju ett bestämt svar vara givet på frågan, för vem kvädet diktats, och då konung Rognvald, enligt Snorre, var Harald hårfagres kusin, bör även tiden för författandet kunna på ett ungefär uträknas. Och ändå ha mycket skiljaktiga meningar uppkommit och förfäktats både om frågan »för vem?» och om frågan »när?» —

De, som hållit fast vid Snorres uppgift om Halvdan svartes brorson Rognvald, voro i början benägna att förlägga Ynglingatals författande till tiden 850—860 eller ej långt därefter, d. v. s. till en tidpunkt, då Harald hårfagre ännu ej hunnit nära avslutandet av den serie krigiska företag (860—872), varigenom han gjorde sig till härskare över hela Norge.

Men tidsbestämningen 850—860 kunde icke — påpekade kritiken — passa ihop med det, som annorstädes berättas om skalden Tjodolv, nämligen att denne omkr. år 920 levat och diktat. Och Gustav Storm har uppvisat ett sätt att ungefärligen angiva tiden, då Rognvald varit konung. Under vikingatiden var det sed att uppkalla ett nyfött barn efter någon nära släkting, som redan hade avlidit; denna sed sammanhängde

med tron på själavandring. Nu blev Harald hårfagre redan vid unga år fader till söner och fick med tiden i allt ett tjugotal. Av dessa söner benämndes en Olav, sannolikt efter Haralds farbroder, konung Olav (Geirstada-alv), men då Haralds son Olav synes ha blivit född mellan 872 och 880, behöver ej farbrodern Olav ha dött förr än omkring år 870. En annan av Haralds söner, född under perioden 880—900, fick namnet Rognvald. Det är ju sannolikt, att namnet togs just från den konung Rognvald »heidum-hære», åt vilken Tjodolv författade Ynglingatal. Denne kusin till Harald behövde alltså icke ha dött förr än omkring år 880; ja, kunde kanske ha levat åtskilliga år längre. — Vi skulle alltså få tidrymden 870—880 (eller 890) såsom ungefärligt resultat av sannolikhetsberäkningen för diktens tillkomst. —

Men, har man invänt, vid denna tid fanns det icke plats i Norge för en självständig fylkeskonung; envåldskonungen Harald skulle icke ha tålt en sådan bredvid sig. Och, invänder man vidare, en konung Rognvald, kusin till Harald, omtalas alls icke annat än just i förbindelse med poemet Ynglingatal.

Härpå kan svaras, att vår kännedom om förhållandena i Norge under 800-talets sista årtionden är ganska bristfällig. Att Harald låtit en nära släkting, som var hans vän, behålla kouungatiteln och ett visst mått av självständighet, synes ganska sannolikt. Benämningen »ko-

nung» syftade huvudsakligen på börden och kunde ju för övrigt tilläggas även den, som ej hade land att härska över.

I sammanhang härmed böra vi betrakta Rognvalds binamn. Snorre giver det i sin prosa formen »heidum-hære», vilken han troligen har förstått såsom »högre än hedarna (d. v. s. fjällplatåerna)» — ett underligt binamn! Men Tjodolv har i sitt Ynglingatal »heidum-hār», som av Sophus Bugge tydes »hög i heder», »hög genom ärofulla bedrifter och utmärkelser»; Bugge anmärker, att namnet i senare tid kunnat bli obegripligt och förändrat därför, att det fornnordiska ord, som motsvarar vårt »heder», fått annat böjningssätt. — Om nu, såsom det synes mig troligast, Rognvalds binamn hänvisar på en efter samtidens åsikt berömvärd livsverksamhet, så har man nog (med Gustav Storm) snarast att tänka sig, att Rognvald varit en av hövdingarna vid nordmannatågen till Frankrike i senare hälften av 800-talet. —

Mot Snorres uppgift om tiden för Ynglingatals författande har man dessutom framställt påståendet, att diktens språk och poetiska stil skulle utvisa, att den måste tillhöra en senare tid än 800-talet. För detta påståeende har man likväl icke kunnat anföra några övertygande bevis; ty de språkligt-litterära minnesmärken, vi ha kvar från 800-talet, äro alldeles för knapphändiga, för att vi medels dem skulle kunna fast-

slå, att det eller det uttryckssättet omöjligen redan då kunnat brukas av en norsk skald.

De forskare, som bestrida Snorres uppgift, att den i Ynglingatal nämnde Rognvald heidumhär varit en kusin till Harald hårfagre, nödgas i allmänhet sluta sig till Sophus Bugges hypotes, att denne Rognvald skulle ha varit en furste av norsk börd, som härskat över ett skandinaviskt rike på Irland eller i Britannien; kvädet skulle då ha författats omkring år 950. På ingen av där i västern kända konungar med namnet Rognvald passar emellertid dikten riktigt väl.* Och hypotesen skulle förutsätta, att ungefär tre led mot stamtavlans slut bortfallit, vilket ej synes vara troligt.

Än mindre sannolik finner jag Wadsteins hypotes, att Ynglingatal författats först omkring mitten av 1000-talet** och för att hedra någon medlem av en viss hövdingsläkt vid Bredfjorden på Island, en släkt, som räknade sitt ursprung från de »norska Ynglinga-konungarna». Man skulle

* Det kan tilläggas, att dikten varken i språk eller i innehåll har något, som antyder ursprung från Britannien, men att i stället författaren tycks ha haft god lokalkännedom i sydöstra Norge och kunnat förutsätta sådan hos sina åhörare.

** Ett av Wadsteins argument för en så sen tillkomsttid är, att vissa i Ynglingatal uppträdande uttryck skulle bero på kristna föreställningar. För min del tror jag, att dessa uttryck mycket väl kunna återgiva hedniska föreställningar, men att de, *om* de verkligen kommit från den kristna idévärlden, äro att jämnställa med andra inflytelser från de kristna folk, med vilka de hedniska nordborna under 800-talet kommo i så livlig beröring.

då tvingas antaga, att än flera led (omkring sex) utfallit ur raden. Och från 1000-talet, i synnerhet dess senare hälft, ha vi en rik och exakt tradition; Sämund frode tyckes redan före år 1100 ha (på latin) författat en redogörelse för de norska konungarnas liv, Are frode, den förste historieskrivaren på modersmålet, var född år 1067 och hade redan som barn från åtskilliga mycket gamla personer fått gott besked om forntida händelser och personligheter. I synnerhet skalderna, äldre så väl som nyare, hade under 1000-talet blivit mycket uppmärksammade. Att höra dikter framsägas var ett stort nöje för hög och låg, och konung Harald hårdråde (död år 1066), själv skald, var en ivrig gynnare av skalder och skaldekonst. På den tiden kunde mången ung isländing skaffa sig en aktad ställning, fri bostad och god förplägning under minst en vinter samt åtskilliga vackra skänker, om han kunde ur minnet uppläsa ett större antal gamla sånger och helst även kunde förtälja »sagor» (berättelser av historiskt eller ohistoriskt innehåll); kom han därjämte själv med en och annan dikt av egen fatabur, var det så mycket bättre. Under sådana förhållanden kan man ej gärna tänka sig, att en ny genealogisk dikt om Norges konungar skulle ha kunnat uppträda med falsk ursprungsbeteckning, och att falsariet kunnat vilseleda Ares sagesmän, som tillhörde tidens förnämsta och sakkunnigaste kretsar.

Här må också sägas några ord om en annan

genealogisk dikt över norska stormän, en dikt, som erbjuder stora likheter med Ynglingatal. Den författades av den högättade norske skalden Eyvind (eller Övind) Finnsson med binamnet »skäldaspiller»; dikten förhärligade Hakon jarl den mäktige samt uppräknade hans förfäder, »Haleyger» (eller »Hålögarna»), de forna konungarna eller jarlarna i Halogaland, (d. v. s. nordligaste delen av den tidens Norge). Kvädet är författat efter Hakon jarls stora seger över Jomsvikingarna, år 986, men före hans död, år 995. Den allmänna meningen bland fackmännen är, att detta »Haleygjatal» både till innehåll och form är en efterbildning av Ynglingatal. Endast Wadstein har försökt göra gällande, att Ynglingatals författare imiterat Eyvind.* — —

Ännu mera radikalt än Wadstein söker Gus-

* I uppräkningen av *Haleyger* äro, så vitt jag kan se, furstenamnen (naturligtvis med undantag av de allra sista) avsiktligt och klumpigt tillskapade. Så t. ex. börja några namn på *Ha-* och ännu flera sluta på *-laug* (eller *-leyg*), vilket torde åsyfta motsvarighet till släktbenämningen (*Haleyger*) och i någon mån även till den besjungne jarlens namn (*Hakon*). Vidare har ett påfallande stort antal av namnen förleder *Gud-* (el. *God-*); detta kan vara anlagt på att behaga den ivrige avgudadyrkaren Hakon jarl. — Tidsföljden mellan de hålögska konungarna har Snorre alls icke lyckats få att stämma med Ynglingarnas ordningsföljd. Det kan heller icke uppvisas, att Eyvind sökt åstadkomma en genomförd överenstämmelse (släktled för släktled) mellan sin dikt och Ynglingatal; båda ätterna härstamma från gudarna och i Eyvinds kväde har en konung binamnet »den gamle» liksom Aun ibland Ynglingarna — det tyckes vara allt. Därför anser jag det också vara förfelat att av enskildheter i Haleygjatal draga några slutsatser angående den form av Ynglingatal, som var känd av Eyvind Finnsson (mot slutet av 900-talet).

stav Neckel att omstörta den allmänna åsikten om Ynglingatals ålder. Av vissa stilistiska och metriska iakttagelser tror han sig kunna draga den slutsatsen, att kvädet diktats först på 1100-talet, sannolikt något efter Ares tid, på grundval af gammal tradition och en (i jämförelse med tradition ganska ung) allittererande ramsa av konunganamn. Och då Neckel måste medgiva, att Haleygjatal är en efterbildning av Ynglingatal, nödgas han att förklara det förstnämnda kvädet för ännu yngre. Bägge dikterna skulle alltså under sagoskrivningens tidsålder ha författats av lärda isländingar, som sedan utgivit dessa sina egna machverk för att vara äkta fornsånger och härröra från vissa namnkunniga skalder under hednatidens sista århundraden.

Emellertid må man ej låta skrämma sig av Neckels anlopp. Finnur Jonsson har med styrka framhållit, att de stilistiska och metriska förhållanden, från vilka Neckel utgår, i själva verket inte bevisa någonting alls om Ynglingatals ålder. Dessutom kan man fråga, varför just konung Rognvald, som inte alls är av någon betydelse för de isländska stormanssläkternas ättledning, skulle ha fått en så framskjuten plats i den förmodade isländske 1100-tals-författarens understuckna »forndikt» (»pastich»). Och slutligen bör man göra alldeles klart för sig, att, *om* Neckel hade rätt, skulle vi nödgas döma isländsk tradition och historia i allmänhet och Snorres Sturluson i synnerhet såsom i hög grad otillförlitliga

och kritiklösa. Ja, Snorre skulle inte heller ha förstått sig på norsk-isländsk diktkonst, om han låtit inbilla sig, att ett kväde, som var blott några få årtionden gammalt, hade den vördnadsvärda åldern av mer än 300 år. Lyckligtvis är Snorres anseende både som historieskrivare och som kännare av den nationella diktningen så fast grundat, att det ej rubbas av dessa slutsatser, vilka i stället torde upphäva Neckels premisser.

Vidare har man anmärkt, att den stora dikten Ynglingatal, som var avsedd att förhärliga Harald hårfagres ätt genom att leda den från Nordens äldsta konungasläkt och ända upp ifrån gudarna, måste ha framkallats just genom Haralds häpnadsväckande storverk. Dikten borde då, menar man, ha varit riktad till konung Harald själv och ej till en jämförelsevis obetydlig furste av hans släkt.

Härpå har svarats ungefär detta. Under Haralds segertåg genom Norge var Tjodolv ännu icke skald vid dennes hov — man vet, att han kom till hovet senare än skalden Torbjörn hornklove, som besjöng den stora segern i Haversfjorden. Tjodolv hade alltså ännu ej tillfälle att rikta en sång till Harald själv. Men han kunde vinna den väldige härskarens gunst på en omväg, i det han diktade ett lovkväde till dennes nära släkting och därvid prisade bägges gemensamma förfäder. Detta förlopp är visserligen mindre enkelt. Men är det så givet, att verkligheten alltid är den enklaste tänkbara? Och *om* dikten

ursprungligen riktats till Harald, vore det väl ingen rimlighet för, att man sedan hänfört den till en långt mindre känd furste; snarare skulle man väl ha väntat, att en dikt till Rognvald senare förmenats vara ämnad till Harald.

Hittills har alltså — så vitt jag kunnat finna — ingenting blivit framdraget, som tvingar oss att förkasta Snorres uppgift att Ynglingatal författats av Tjodolv från Hvin för Harald hårfagres kusin, konung Rognvald. Och författandet bör, såsom ovan visats, helst antagas ha ägt rum på 870-talet, möjligen ej förr än omkring 880.

III. Kvädet Ynglingatals ursprungliga form och omfång.

Om nu Snorre, när han berättar för oss, vad de urgamla sveakonungarna hetat, hur de dött, och var de blivit begravda, verkligen kunnat hämta sina uppgifter från ett kväde, som diktats redan på 800-talet, så framställer sig frågan: »Kände Snorre detta kväde i oförändrad form, just sådant, som Tjodolv föredrog det?»

Vi ha knappast skäl att antaga, att Tjodolv själv eller någon av dem, som hörde honom föredraga dikten, upptecknade denna. Man hade ju runskriften, men det ser icke ut, som om man brukat rista kväden på träskivor, för att bevara dem från glömskan. Egil Skallagrimssons dotter skulle, enligt Egils saga, omkring år 960 ha med runor upptecknat en sång, allt efter som fadern föredrog den; men denna uppgift står enstaka och har ej rönt tilltro. Däremot berättas det ofta, att skalden själv eller hans åhörare inpräglade den eller den dikten i sitt minne, eller att någon ur minnet reciterat andras kväden.

Jag har i det föregående framhållit, att det till och med förefanns yrkesmässig recitation såsom ett näringsfång.

De latinska skrivtecknen kommo ej i bruk förrän efter kristendomens införande, och det tyckes ha dröjt tämligen länge, innan man började använda dem till att skriva upp inhemska traditioner. På Island blev det ej förr än i början av 1100 talet.

Troligen har Ynglingatal alltså bevarats muntligt i mer än två — kanske i hela tre — århundraden, innan det blev uppskrivet. Det har då ej kunnat undvikas, att man i ett och annat kommit att förändra den ursprungliga lydelsen, om också blott ofrivilligt genom minnesfel och missförstånd.

Men innan man söker bilda sig någon bestämd åsikt om, hurudant Tjodolvs kväde ursprungligen tog sig ut, måste man utreda de äldsta uppteckningarnas beskaffenhet.

Av Ynglingatal är nu intet annat bevarat än de strofer, som Snorre anför i sin Yngligasaga för att bestyrka de uppgifter, som han meddelar i sin prosaiska framställning. Emellertid kunna vi med stor sannolikhet antaga, att Are, när han (omkring år 1130) skrev sin »bok om isländingarna» (Islendingabok) * hade tillgång

* Ares Islendingabok (i dess äldsta form) är nu förlorad; vad den innehållit om de norska konungarna och dessas svenska förfäder, känna vi dels av strödda citat, dels av en stamtavla, som utgör bihang till en yngre, av Are själv skriven upplaga av Islendingabok, dels och huvudsakligen av en på latin skriven norsk konungahistoria (kallad »Historia Norvegiæ»). — Se vidare under IX.

till en (muntlig eller skriftlig) form av kvädet, som i huvudsak överensstämde med den text, som Snorre ungefär 100 år senare begagnade. Det är sant, att Are och Snorre i några punkter avvika från varandra, men man kan därav ej med visshet sluta till, att de haft olika »redaktioner» (formuleringar) av kvädet att utgå ifrån; Gustav Storm har visat, att skiljaktigheterna kunnat bero dels därpå, att ett och samma textställe tolkats på olika sätt, dels därpå, att Snorre på grund av sin historiska kritik gjort avsiktliga omflyttningar. —

De av Snorre i Ynglingasaga anförda stroferna ur Tjodolvs kväde utgöra tydligen icke hela Ynglingatal.* Enligt den gamla poesiens regler bör varje strof ha bestått av åtta versrader. Men Snorre anför ofta citat på $1^1/_2$ strof (en gång $2^1/_2$ strof) för någon särskild konungs historia. Dessutom saknas inledande och avslutande strofer, som annars alltid inom konstpoesien pläga tillhöra dikter av liknande slag, och därtill kommer, att de bevarade stroferna ingalunda handla om 30 led av förfäder till Rognvald, utan endast om 26.

Ganska mycket av dikten måste alltså vara förlorat. På Ares och ännu på Snorres tid har nog betydligt mera funnits kvar, ty bägge (i synnerhet den senare) gör åtskilliga meddelanden,

* Vi behöva ej här dröja vid Neckels åsikt, att verserna (på 1100-talet) författats enkom till utsmyckning av (en äldre form av) Ynglingasaga, och att de aldrig varit flera än de nu bevarade.

som sannolikt äro hämtade från Ynglingatal, men ej ingå i de bevarade stroferna. Att Snorre anfört endast sådana delar av dikten, som mest tilltalade honom och föreföllo honom viktigast för berättelsen, men utelämnat det övriga, är alldeles i stil med hans sätt att citera inom andra partier av »Heimskringla». *

Man har menat, att Tjodolv utom inlednings- och avslutningsstroferna haft *tre strofer* om varje särskild konung. Detta är nog möjligt och skulle bäst motsvara de fordringar på formell symmetri, som åtminstone i senare tid utmärkte de längre (norsk-)isländska med omkväde (»stäv») försedda skaldedikterna. Om somliga av konungarna tycks skalden emellertid knappast ha känt mera än namnet och (den sannolika) begravningsplatsen, varjämte han gissat, att konungen dött sotdöden. Att utspinna detta magra innehåll på hela 24 (om också mycket korta) versrader hade varit ett bra långt drivet pedanteri.

* Ännu ett skäl för Snorre att utelämna några på hans tid ännu bevarade Ynglingatalsstrofer låter nog tänka sig, ehuru ingen hittills har pekat på det. I sin inledning till »Heimskringla», där han omtalat, att han gärna bygger sina uppgifter på gamla skaldeverser, och där han uttryckligen säger, att hans samtida »kunde» (eller »kände») dikter av de skalder, som voro anställda hos Harald hårfagre — i denna inledning lyda slutorden så här: »Men kvädena tyckas mig mest trovärdiga, när de äro riktigt kvädna och förståndigt uppfattade.» Med dessa ord kan Snorre ha velat framhålla, att somliga verser voro så förvanskade, att han måst lämna dem alldeles utan avseende. Och ju äldre kvädena varit, dess flera sådana förstörda ställen ha de väl innehållit.

Det skulle — tycker åtminstone jag — vara att jämföra med den beryktade »Siegesallé» i Berlin, där var och en av de mer eller mindre säkert namnkända hohenzollerska stamherrarna är avbildad med två »berömda» undersåtar.

Skulle verkligen tre-strofs-hypotesen vara berättigad, så har Ynglingatal — med inledning och avslutning — utgjort omkring 100 strofer, och de bevarade brottstyckena skulle utgöra ej fullt hälften av det hela.

Om de släktled, som sannolikt stått först i dikten, skall jag säga några ord litet längre fram, när jag kommit in på diktens huvuddelar.

Här må vi, på tal om Tjodolvs kväde såsom källa för vår kunskap om de äldsta svenska konungasagorna framhålla, att kritiken har att noga skilja mellan olika steg eller grader:

1. Först måste man fastställa, hur Snorre läste och förstod de strofer, han har citerat; — detta möter blott sällan någon svårighet.
2. Därnäst har man att söka sluta sig till, i vad mån och på vad sätt Tjodolvs egen text har avvikit från den, som Snorre ansåg som riktig; — detta är naturligtvis svårt, men kan åtminstone i några fall med tämlig säkerhet utrönas.
3. Slutligen har man att tillse, huruvida Tjodolv själv kan ha missförstått och förvanskat sina källor, samt vad dessa hans källor böra ha innehållit. Här bli svårigheterna

naturligtvis mycket stora och den yttersta varsamhet i slutledningar erforderlig.

De med 2 och 3 betecknade uppgifterna tyckas stundom ha sammanblandats. När man trott sig ha funnit den urgamla sägen eller myt, som legat till grund för någon utsaga (hos Snorre eller hos Tjodolv), vill man gärna ge Tjodolvs vers en form, som noga återspeglar den ursprungliga sägnen. Man har därvid ibland kommit fram med förslag till omformuleringar, som knappast kunna vara förenliga med skaldens ämne och syftemål eller med den stil och tankegång, han och hans samtida eljes förete. — —

Det kan måhända förefalla, som mycket av det som här blivit sagt om Snorres huvudkälla, den gamla dikten Ynglingatal, vore för torrt och lärt för en populär redogörelse. Må vara, men det bör i alla händelser giva läsaren en föreställning om, huru varsamt och försiktigt forskaren måste gå framåt för att uppnå tillförlitliga resultat i fråga om det *sakliga* innehållet i Ynglingatal och Ynglingasaga.

Det är detta sak-innehåll, vi nu skola betrakta, i det vi taga hänsyn till de viktigaste och märkligaste uppslag, som kommit fram i det nyare forskningsarbetet.

IV. Namnet Ynglingar.

Nutidens historiska kritik går grundligt till väga. Den har ingen respekt för en åsikt blott därför, att den länge varit hyllad. Allt drages i tvivelsmål. Kan något ej till fyllest bevisas, erkännes det ej heller som ett säkert faktum.

Är det nu alldeles visst och obestridligt, har man frågat, att den forntida konungaätten i Uppsala kallats Ynglingar? Så benämndes ätten visserligen av Snorre och, som det tyckes, redan av Tjodolv;* huruvida redan denne och hans samtida begagnat namnet »Ynglingatal» på kvädet, kan man ej med säkerhet veta. Men tillkom namnet redan före vikingatiden svearnas konungasläkt?

Ordet »Ynglingar» förklaras allmänt som »avkomlingar av Yngve». På motsvarande sätt kallas till exempel i en isländsk saga avkomlingar av Torgäst för Torgästlingar, avkomlingar av Kjallak för Kjalläklingar. Våra ännu brukliga substantiv »bryllingar» och »sysslingar» ha fordom

* Tjodolvs äldre samtida Torbjörn hornklove kallar konung Harald hårfagre för Yngling.

hetat »bröderlingar» och »systerlingar» och betytt barn resp. av bröder eller av systrar. Man kan också jämföra sådana »diminutiver» som »gässlingar» av »gås» »killingar» (äldre: »kidlingar») av »kid».

Men vad har det då varit för en »Yngve», som givit släkten namnet? Eftersom han måste ha levat i en mycket avlägsen forntid, bör hans namn ha börjat icke med Y, utan med I. Det svenska förnamnet »Inge» är så till vida ursprungligare än »Yngve».

Nu har man i gamla angelsachsiska skrifter funnit dels den notisen, att »Ing» dyrkades av »Östdanskarna» (= skåningarna), dels »Ingviner» såsom namn på en folkstam, som gott kan åsyfta just skåningarna. Tacitus omtalar »Ingvæoner» eller »Ingævoner» som ett germanskt folk, bosatt i Nordtyskland »närmast oceanen» (Nordsjön? eller Östersjön?). Men sammanställningar av Taciti vacklande och osäkra folknamnsformer med de många århundraden yngre germanska källornas uppgifter ha ringa beviskraft, ty ljudlikheten kan vara rent tillfällig. Blott när det är fråga om ett större folk, som behållit samma boplatser (såsom »Svionerna» = svearna), blir identifieringen någorlunda säker. Eljes har folkvandringstiden fört med sig så starka rubbningar, låtit så många gamla namn försvinna och nya uppkomma, att man ej kan vara nog försiktig i att tillämpa de hos Tacitus uppptagna folknamnen på långt senare stam-förhållanden.

Det angelsachsiska folknamnet »Ingviner» och guden (eller »stamherren») Ing stå likväl så pass nära i tiden till de nordiska källornas »Ynglingar» och »Yngve» (eller »Inge»), att ett sammanhang blir ganska sannolikt. Härtill kommer, att guden Frey (Frö) redan i en Eddasång (författad omkring år 950 eller något tidigare) kallas Ingunar-Freyr. Detta namn har förklarats ursprungligen betyda »Ingvinernas ärings-herre», det vill säga den gud, som hos Ingvinerna dyrkades såsom rådande över årsväxten.

Att Frey var den gud, som (åtminstone mot slutet av hednatiden) framför andra dyrkades av svearna, tyckes vara säkert. Och när en så pass gammal källa som Ynglingatal kallar sveakonungarna dels för »Freys ättlingar», dels för »Ynglingar» och svearna för »Yngves folk», så blir det nog troligt, att Snorre kan stödja sig på gammal svensk tradition, när han kallar guden Yngve-Frey eller »Ingunar-Freyr». Dessa benämningar på årsväxtens gud kunna bero därpå, att Frey-kulten införts till Svealand söder ifrån, nämligen från »ingvinernas» land.

Ett bevis för, att namnet Inge (Yngve) varit av ålder mycket populärt i Sverige, kan hämtas från den stora mängd av personnamn med förleden Ing-, som förekomma på svenska runstenar från hednatidens sista århundraden. (Härmed kan jämföras, att norrmän och islänningar, som av ålder företrädesvis dyrkade Tor, hade en övervägande myckenhet av personnamn med Tor-

som förled.) Ett intressant faktum, som pekar i samma riktning, framhålles av G. Storm: när den urgamla uppsvenska konungaätten utdött på manssidan och efterträtts av Sverker, som var gift med en prinsessa av denna gamla ätt, gav Sverker sin son namnet Inge; valet av just detta namn måste väl ha berott på strävandet att så kraftigt som möjligt knyta nutid och framtid vid en kär och beundrad forntid. Så ha ju de gamla norska konunganamnen Hakon och Olav upptagits av Norges allra nyaste konungahus.

Då man likväl velat frånkänna den gamla uppsaliensiska konungasläkten rätt att bära namnet Ynglingar, har man anfört ej blott den omständigheten, att »ingvinerna» (= ingævonerna?), Ings folk, vore att söka i det södra Skandinavien, utan också det faktum att svearnas konungaätt i den gamla angelsachsiska dikten Beovulf kallas icke Ynglingar (eller något liknande), utan »Skilvingar» och att samma namn uppdyker också i Ynglingatal just i fråga om den tid, Beovulfsdikten behandlar. Detta faktum är visserligen av vikt, men med skäl har invänts, att en och samma konungaätt under olika tider, från olika synpunkter och i olika förhållanden kunnat bära olika namn; i synnerhet skalder, som behövde än ett, än ett annat bokstavsrim, skulle naturligtvis med iver begagna sig av de liktydiga benämningarna. Ett exempel på, hur samma släkt under tidernas lopp haft skiftande namn, finna vi ju (säger Storm), i Frankrike hos Capetinger-

Valois-Bourbon-Orleans; och det äldre namnet behöver ej vara bortglömt, fastän ett nyare är mera på modet.

Ännu tyckas alltså icke tillräckliga skäl ha blivit anförda för, att man skulle känna sig övertygad därom, att benämningen »Ynglingar» med orätt tillagts Uppsalakonungarna och rätteligen ha tillhört en dansk konungaätt. —

En helt annan fråga är, huruvida de norska konungarna, Harald hårfagres (och Rognvalds) närmaste förfäder, verkligen härstammade från uppsvearnas gamla konungasläkt. Att Snorre icke haft rätt i sin framställning, att denna gamla ätt med Ingjald illråde upphört att härska över svearna, tyckes vara säkert. Och det förefaller också, som om det skulle bero på ett missförstånd av Tjodolvs verser om Olav trätälja, när Snorre låter Olav offras till gudarna (liksom Domalde) för att dessa skulle göra slut på en missväxttid; vad Snorre uttyder såsom innebränning, torde åsyfta en vanlig likbränning. Så vitt man kan se, har Are av Tjodolvs ord fått den uppfattningen, att Olav dött av ålderdom. Huruvida Tjodolv berättat, att Olav koloniserat Värmland, är ej fullt säkert. Men Olavs binamn, »trätälja» (som väl skall beteckna en skogsröjare) förekommer redan hos Are; och även sagan om Egil Skallagrimsson, som sannolikt är skriven tidigare än Heimskringla, känner sägnen om Olav såsom kolonisatör i Värmland.

Vad angår själva det släktförhållande mellan Uppsalakonungarna och de »norska Ynglingarna», som utgör grundvalen för Tjodolvs genealogiska dikt, så kunna vi ej förneka möjligheten, att en gren av svearnas konungaätt inkommit i Norge, och att Harald (och Rognvald) verkligen skulle ha kunnat räkna sin härkomst från denna gren. Släktleden i denna del av stamtavlan äro ej flera, än att släktförhållandet, på en tid, då förnäm börd skattades högt och förfäderna höllos i ära, ganska väl hade kunnat bevaras i troget minne.

Men det finns en omständighet, som gör släktskapsbandet mellan Uppsalakonungarna och de »norska Ynglingarna» misstänkt. I vikingatiden (och väl även före denna) var man mån om att hålla uppe de gamla släktnamnen; vi ha redan i det föregående erinrat om, att barnet i regeln uppkallades efter någon avliden anhörig. Nu har det påvisats (av biblioteksamanuensen doktor E. H. Lind i Uppsala), att i Haralds (och Rognvalds) släkt genomgående brukats namn, som icke tillhört de uppsaliensiska »Ynglingarna» — och som för övrigt heller icke varit brukliga i Norge (utanför konungasläkten) — men däremot bestämt hänvisa till Danmark, som släktens ursprungliga hemort. *

* I några fall har uppkallandet ägt rum efter en morfader, som varit av dansk härkomst (anmärker Storm). Men detta förslår ej till att försvara fädernesläktens norska och svenska ursprung.

Om alltså Tjodolv själv eller andra före honom mer eller mindre avsiktligt förfalskat genealogien för att förhärliga Harald genom att göra honom tilll avkomling av Nordens äldsta konungahus och av själva gudarna — ja, då böra vi glädja oss åt att så skett. Ty annars skulle de traditioner om Uppsalaätten, som ännu voro åtkomliga för Tjodolv, till större delen ha gått förlorade för oss.

Vi skola nu övergå till att närmare skärskåda den rad av sveakonungar, som Ynglingatal och Ynglingasaga presentera för oss. Vi få då också tala mera om den »Yngve», efter vilken släkten skall ha fått sitt namn, »Ynglingar».

V. De forna sveakonungarna enligt Snorre och Tjodolv. Allmänna anmärkningar, översikt.

När skalden Tjodolv från Hvin företog sig att i sitt kväde Ynglingatal upprätta en stamtavla på 30 släktled för en av sina samtida, så kunde han naturligtvis icke utföra detta på grund av sådana källor, som man nu för tiden skulle vilja kalla historiska. En så lång rad av konungar borde ju ha börjat ungefär vid tiden för Kristi födelse, om ej ännu tidigare. Och för hela denna period av 800—1000 år kunde knappast annat än muntliga traditioner stå till buds. Också plägar Tjodolv åberopa, att »frode» (d. v. s. om äldre tider väl underrättade) män sagt det eller det, eller att han av »frode» män hört eller sport något.

Dessa muntligt bevarade sägner måste, åtminstone till allra största delen, ha varit affattade i bunden form. Diktkonsten har varit urgammal hos de germanska folken; redan Tacitus vet att omtala deras sed att med sånger fira sina hjältars åminnelse. Ätten höll tillsamman som en

fast enhet, de ärorika förfäderna ha nog redan i mycket avlägsen tid varit besjungna i kväden, som ättmännen själva eller deras skalder noga inpräglat i sitt minne för att kunna flytande recitera vid festliga tillfällen eller för att förjaga ledsnaden under de långa vinterkvällarna.

Hur troget man än kan ha bemödat sig att hålla de gamla släktkvädena vid liv, så var det likväl icke möjligt, att dessa alldeles skulle undgå förvandlingens lag. Än ett, än ett annat parti måste missförstås, förvanskas eller glömmas; de jämförelsevis hastiga förändringar, som försiggingo i själva språket vid slutet av folkvandringstiden och under de närmaste århundradena, måste tvinga skalderna till att omdikta äldre kväden för att vidmakthålla poetisk form och begriplighet. Och sådana omdiktningar måste draga med sig en viss modärnisering och förvanskning även av innehållet.

Den, som försökte sammanfoga en längre följd av de gamla kvädenas uppgifter, kunde dessutom lätt komma på villospår, ty dels saknade de gamla arvsägnerna egentlig tideräkning, dels förekom samma namn på olika personer, så att dessa kunde sammanblandas, dels kunde en och samma person ha benämnts på mer än ett sätt (utom det egentliga namnet också med ett binamn eller en hedrande omskrivning), så att en felaktig uppdelning av personligheten i två eller flera låg nära till hands.

Vi kunna alltså redan på förhand vänta, att

i den långa rad av konungar, som Tjodolv och Snorre uppställa, stundom personligheter skola framställas såsom vitt skilda till tiden, ehuru de i äldre sägner varit ungefär samtidiga eller t. o. m. identiska, liksom det å andra sidan kan ha inträffat, att våra sagesmän sammanfört sägner om olika personer på en och samma.

Snorre Sturluson har bemödat sig att med sin skarpsinniga historiska kritik bringa reda i de förvirrade traditionerna och sammanbinda allt det, han från olika håll inhämtat. Han har t. ex. — som vi skola se — för de äldsta släktleden (»gudarna») gjort rikligt bruk ej blott av sin noggranna bekantskap med de hedniska myterna och gudasagorna, utan även av medeltidens lärda hypoteser om europeiska folks och fursteätters invandring från Asien; och han har, ehuru med föga framgång, sökt förbinda de svenska konungarnas historia med vad han kände av de danskas.

Den svenska konungalängd, Snorre giver oss, börjar med Oden och slutar med Ingjald illråde (eller, om man så vill, med Ingjalds son Olav trätälja). Denna långa följd kunna vi uppdela i *tre* skikt:

1. Först ha vi gudarna: Oden, Njord och Frey.
2. Därefter komma konungar, som tyckas vara mer eller mindre mytiska, d. v. s. sägnerna om dem ha uppkommit därigenom, att man sökt göra historia av mytiska föreställningar

och berättelser. Att dessutom sägner om heroer eller verkliga, historiska personer uppblandats med myterna, är ej blott möjligt, utan troligt. Dessa konungar äro: Fjolner, Sveigder, Vanlande, Visbur, Domalde, Domar, Dyggve, Dag, Agne, brödraparen Alrek och Erik samt Alv och Yngve, Alvs son Hugleik och slutligen Yngves son Jorund.

3. Till sist ha vi de jämförelsevis historiska eller åtminstone sagohistoriska konungarna: Aun (på svenska Ön?), Egil (Ägel), Ottar, Adils, Eystein (på svenska Östen), Yngvar (eller Ingvar), Braut- (eller Bröt-) Anund, Ingjald illråde.

Vi skola nu en smula utförligare omtala varje särskild av dessa tre grupper.

VI. Oden och hans »diar».

I den nordiska gudatron var vid slutet av hednatiden Oden överguden, »allfader». Åtminstone hos norrmän och isländingar hade denne gud, såsom härförarnas specielle gynnare, under vikingatiden blivit ställd högst.

Ännu långt efter kristendomens införande visade isländingarna stort intresse för de gamla guda- och hjältedikter, som funnos i behåll från hednatidens sista period. Det var rent av nödvändigt för skalderna att vara väl förtrogna med de hedniska föreställningarna för att kunna rätt förstå och begagna de poetiska uttryckssätten. Grundligare än de flesta andra isländingar hade Snorre Sturluson satt sig in i forntidens myter och hjältesagor, och han utarbetade en handbok för unga skalder, den s. k. Snorre-Eddan (eller: den prosaiska Eddan), * vari han sammanfattade

* Det är denna skrift, som redan under medeltiden bar namnet »Edda» — ett ord, vars betydelse är omtvistad. Först vid mitten av 1600-talet började man giva benämningen »Edda» åt en samling gamla guda- och hjältedikter, som vid

allt, som han ansåg sig kunna och behöva meddela om de myter och sägner, på vilka forntida skalder plägat anspela. I denna handbok är det alltså blott fråga om att samla och framställa, *vad* de gamle hade trott. Något omdöme om de hedniska gudarnas verkliga väsen erfordrades icke.

Kristendomens förkunnare i Norden hade i allmänhet menat och sagt, att hednagudarna voro onda andar, som vilselett folket. Men eftersom många hövdingasläkter räknade sin härkomst från gudarna, måste de kristna lärarna gentemot dessa förnäma släkter också gripa till en annan förklaring. Redan den grekiske filosofen Euhemeros (samtidig med Alexander den store) hade påstått, att de s. k. gudarna ursprungligen varit framstående personer, konungar eller hjältar, som levat i en avlägsen forntid, och som efter sin död blivit dyrkade såsom gudomliga väsen. Denna åsikt (den s. k. euhemerismen) upptogs av medeltidens kristna lärde, och det är den, som Snorre följer, när han i sin Ynglingasaga skildrar Oden, Njord och Frey såsom människor och konungar i Sverige, vilka på grund av sina stora egenskaper efter döden betraktats såsom gudar. Han framställer Oden och dennes närmaste såsom på en gång hövdingar, domare och präster, alltså med liknande förening av maktområden som en

nämnda tid återfanns och tilldrog sig stor uppmärksamhet, och som sedermera (till skillnad från Snorres bok) kallats »den äldre Eddan», »den poetiska Eddan» eller — emedan Sämund frode (alldeles oriktigt) antogs vara författare — »Sämunds Edda».

»gude» (eller »gode») i den isländska fristaten. De maktinnehavare, som voro Odens närmaste män, kallar Snorre »diar». Ordet betyder egentligen »gudar», men Snorre tyckes med det snarare mena »överstepräster» — sannolikt vill han, att ordet skall kunna tagas i bägge betydelserna.

Men vid sidan av euhemerismen har också en annan tankeströmning inom den medeltida lärdomen varit av ingripande betydelse för Snorres uppfattning av »konung Oden» och dennes »historia».

På kejsar Augustus tid hade skalden Vergilius i sin »Eneid» berättat, hur det italiska samhälle, som var (eller troddes vara) Roms moderstad, grundlagts av en skara trojaner, som, anförda av Eneas, efter Trojas förstöring på sina skepp dragit bort för att söka sig ett nytt hem. Denna sägen tycks ha funnits långt före Vergilius, fastän den väl först genom honom fått sin poetiska utsmyckning och stora spridning.

Under medeltiden var Vergilius den högst uppburne av alla skalder, flitigt läst och vördad ej blott som skald, utan även som profet och trollkarl. När nu germanska folk efter romarrikets fall blivit härskande i Europa, blev det för deras krönikeskrivare en hederssak att uppvisa en lika ståtlig urhistoria för sitt eget folk, som Vergilius hade framlagt för romarna.

En utförlig redogörelse för dessa »lärda vandrings-sagors» uppkomst ger Viktor Rydberg

i början av sitt stora verk »Undersökningar i germansk mytologi». Här må det vara nog att efter de senaste forskningarna i ämnet (av prof. A. Heusler i Preussiska Vetenskapsakademiens handlingar för 1908) framhålla följande punkter. Redan den förste historieskrivaren på skandinaviskt språk, Are (omkr. år 1130), framställde guda-konungarna såsom komna från ett fjärran land i sydost. Han stödde sig därvid på den äldsta frankiska sagan om en invandring av trojaner, som en tid varit bosatta i Trakien. Ättens huvudman kallar Are för Yngve »Tyrkjakonung», i det han med folknamnet »tyrker» åsyftar »trakerna», men väl även de muselmanska seldsjukerna. (Det folk som vi kalla turkar, var ännu icke känt i Europa på Ares tid.) Omkring 80 år efter Are författades av en isländning en saga om de äldste danska konungarna, den s. k. Skjoldungasagan. Med anslutning till en yngre frankisk vandringssaga förlade Skjoldungasaga urhemmet till Skytien (ungefär = Syd-Ryssland), och särskilt till floden Dons delta (de »mäotiska träsken»). Det är denna sistnämnda åsikt, som Snorre Sturluson i sin några år därefter skrivna Ynglingasaga har upptagit. Han har därvid använt alla de drag ur den gamla nordiska gudasagan, som kunde göras till någorlunda rimlig »historia». Och han har oförskräckt byggt på namnlikheter: Vid Tanais (d. v. s. Don) skulle Vanerna ha bott, asarna voro Asia-män, av Skytia gjorde han »Svitjod det

stora eller det kalla» (till skillnad mot det välbekanta Svitjod, som var = Svealand) o. s. v.

Visserligen har man nyligen från svenskt håll (B. Salin 1903) åberopat sig på de kulturinflytelser från Svarta-havs-trakten, som under tidsrymden 200—350, enligt arkeologiens vittnesbörd, kommit till Sverige, och man har i dessa inflytelser velat se ett bevis för, att Snorre i sin Ynglingasaga haft en gammal arvsägen med faktisk grundval att stödja sig på. En sådan tradition måste likväl, som Heusler anmärker, för att ha ägt bestånd genom så många århundraden, ha varit bevarad såsom en folklig dikt, men av någon sådan finns ej ringaste spår. Snorres berättelse däremot har alla kännetecken av en lärd konstruktion, och dess källor äro, som vi sett, uppvisade.

För att nu återkomma till frågan: »Vem var den Yngve, efter vilken Ynglingarna fått sitt namn?», så erinrar jag därom, att Snorre uppställer Yngve-Frey som namngivaren. Av mytologien visste han, att Freys fader var Njord, men dennes fader uppgives icke i myterna. Emellertid uppställde Skjoldungasagan Oden som fader till den danska konungaättens namngivare Skjold, och även i Eyvind skadaspilles Haleygjatal är ättefadern Säming en son till Oden. Då borde väl också (tyckes Snorre ha resonerat) den ärevördiga raden av Uppsalakonungarna börja med Oden, fastän Snorre ej kunde — mot mytologiens bestämda utsaga — göra asaguden Oden

till fader åt vanaguden Njord.* Anledningen till, att ätten uppkallats icke efter Njord, ehuru redan denne skulle ha varit konung i Uppsala, utan efter dennes son, tycks Snorre vilja finna däri, att »Yngve-Frey» blev mest dyrkad och tillbedd av svearna, de driftiga, men av väderleken beroende åkerbrukarna.

Are däremot uppställer som vi nämnt, »Yngve Tyrkjakonung», Njord och Frey såsom farfader, far och son, och låter alltså denne »Tyrkjakonung» vara ättens namngivare. Hur Tjodolv framställt de äldsta släktleden, kunna vi ej veta, ty det, som finnes kvar av Ynglingatal, börjar med strofen om Fjolner. Sannolikast är väl, att hans uppgifter mera överensstämt med Ares än med Snorres, vilken plägar behandla sina källor med kritik och, såsom nyss anmärktes, måste ha hyst betänkligheter mot att antaga den eljes obekante »Yngve Tyrkjakonung» såsom Njords fader, men ha haft åtskilliga skäl att ställa överguden Oden i spetsen.

Har Ynglingatal, såsom de flesta äro benägna att anse, författats av en hednisk skald, så har naturligtvis denne skildrat Njord och Frey såsom verkliga gudar. Snorre, som ville göra

* Då vi tala om våra äldsta konungasagor, bör det ej lämnas oanmärkt, att Snorre nämner en konung i Svitjod före Oden, nämligen Gylve. Denne skulle ha utan motstånd givit vika för de invandrande asarne och deras överlägsna kultur. Vid berättelsen om Gylve och dennes förhållande till asarne citerar Snorre icke Tjodolv, utan en annan norsk skald, Brage den gamle, vilken uppgives ha levat omkring mitten av 800-talet.

dem till människor, vilka efter sin död fått gudomlig dyrkan, kunde därför icke citera ifrågavarande strofer av Ynglingatal, ty de skulle ha motsagt hans egen framställning. Men naturligtvis kan man också tänka sig, att dessa strofer redan på Snorres tid icke mera funnos i behåll.

VII. De övervägande mytiska konungarna.

Det är nog säkert, att mycket gamla mytiska föreställningar och sägner ligga till grund för det, som i Ynglingatal (och Ynglingasaga) berättas om konung Fjolner och hans efterträdare. Men att i enskildheter bestämt uppvisa dessa mytiska källor synes falla sig ganska svårt. — Några antydningar om sambandet mellan konungasagorna och de myter, som tyckas ha varit grundval för dem, kunna och böra likväl här lämnas. Jag skall därvid beröra det, som synes mig mest betydelsefullt av de hypoteser, som nyare forskare, i synnerhet Schück och Noreen, hava framkastat.

Om konung Fjolner berätta Tjodolv och Snorre, att han drunknat i ett stort mjödkar; och den danske historieskrivaren Saxo (i slutet av 1100-talet) anför en liknande sägen om en svensk konung, som han likväl ger ett annat namn. Det kan knappast råda tvivel om, att sägnen har utvecklat sig ur de gamla myterna

om skaldemjödet (kanske ursprungligen: visdoms-mjödet); i dessa myter förekommer det besläktade namnet Fjalar. Anmärkningsvärt är också, att Oden (som i myten förvärvar skaldemjödet åt gudarna) bland sina många namn också har namnet Fjolner.

Konung Sveigder blir av en dvärg lockad in i en stor sten, där han enligt dvärgens utsaga skall träffa Oden, stenen tillsluter sig, och Sveigder kommer aldrig igen. Att i Sveigder tänka sig solen, som går ned bakom ett berg (Noreens hypotes) eller åskan, resp. Tor, som slår ned i en klippa (Schücks' hypotes), förefaller mig något godtyckligt. Men vi ha så många rester av folktro om bergtagning och så många gamla sägner om dvärgar och jättar, som bott i berg, att någon med dessa besläktad gammal mytisk berättelse, som nu är förlorad, kan vara källan till Sveigderhistorien. Åtminstone på Island förekom under hednatiden den föreställningen, att de avlidnas andar bodde i ett eller annat berg nära intill deras anhörigas och avkomlingars boplatser.

Om Sveigdes son Vanlande, om dennes son Visbur och om en konung längre fram i raden, Agne, berättas tämligen likartade saker. Var och en av de tre omkommer genom sin hustrus anstiftan. Såväl Vanlande som Visbur ha övergivit sin gemål, och denna hämnas genom att använda trolldom. I Agnesagan liksom i Vanlandesagan tyda hustruns och svärfaderns

namn på köldväsen (isjättar och dylikt), i Visbursagan peka namnen på den övergivna (första) hustruns söner i samma riktning. Efter all sannolikhet ha vi här tre på olika sätt utvecklade former (»varianter») av en och samma sägen. Och det är väl troligt, att denna sägen ursprungligen varit en mytisk berättelse om personifikationer av sommaren (växtligheten) och vintern (kölden), och dessa personligheter ha väl då varit guden Njord och hans gemål, jättedottern Skade. Åtminstone namnet Vanlande (som kan betyda »vanernas landsman», »vanlänningen») tyckes syfta på Njord. Namnet Visbur (= »den vise sonen») kan vara en omskrivning för Frey. Vi böra erinra oss, dels att Frey har först jämförelsevis sent (men väl ändå före vikingatiden) blivit en från Njord skild gudomlighet, dels att också Frey (i den yngre myten) uppgavs vara gift med en jättedotter.

Berättelsen om Domaldes död — att svearna under en långvarig hungersnöd offrat honom för att sålunda blidka gudarna — har måhända (som Schück tror) uppkommit genom omtydning av en gammal, regelbundet återkommande religiös ceremoni. Men i och för sig stämmer berättelsen ganska väl med det, vi från andra håll känna om våra förfäders och deras stamfränders (t. ex. grekernas på den homeriska tiden) djupt rotade föreställning, att folkets öden berodde på gudarnas välbehag eller misshag mot dem, som för tillfället härskade i landet; ytterligt svåra tider krävde

naturligtvis utomordentliga åtgärder. Mig synes därför, att *om* Domaldesagan icke har någon historisk grund, så kunde den åtminstone ha haft en sådan. Till ungefär samma slutsats kommer Eugen Mogk i en uppsats om människooffer hos germanerna (i kongl. Sachsiska vetenskapssällskapets handlingar 1909).

Om Domar och Dyggve få vi så gott som ingenting veta. Däremot har berättelsen om Dag den vise och hans sparv, som flög omkring och skaffade konungen nyheter, likhet med myten om Oden och dennes korpar.

Man bör lägga märke till den omständigheten, att de fyra konunganamnen Domalde, Domar, Dyggve och Dag begynna med samma ljud och alltså bilda bokstavsrim (allitteration) med varandra. Det var under vissa perioder av forntiden vanligt, att man åt sonen valde ett namn, som bildade bokstavsrim med faderns. Från andra nordgermanska folk känna vi konungalängder, i vilka en och samma bokstav förekommer i varje namns början. Vokaler, om också sinsemellan olika, ansågos bilda rim med varandra. Nu föreligger det märkliga faktum, att alla de svenska konungar av Ynglingaätten, som Snorre uppräknar efter Dag (utom en enda, om vilken vi strax skola tala), bära namn, som börja med vokal. Detta kan ej vara en tillfällighet. Och de fyra nyss uppräknade »D-konungarna» utgöra tydligen en grupp för sig,

som kanske ursprungligen ej räknats till Ynglingarnas rad.

Om konung Agne, som enligt Snorre är son till Dag, men enligt Are (och väl även enligt Tjodolv) till Alrek, ha vi förut talat. Jag vill blott tillägga, att det förefaller mig vara ett alltför långt drivet underkännande av de gamla källornas vittnesbörd, när man velat göra gällande, att orden Agne och Domar icke av Tjodolv menats som nomina propria, utan att det förra skulle, när det hos Tjodolv förekommer i genitiv, betyda »agarnas», i det »agar» skulle ha varit en folkstam, av vilken spår skulle återfinnas här och där i Skandinavien, och *domar* skulle av Tjodolv ha tagits i sin ursprungliga appellativa betydelse »dom-vårdare», »domhavande» (konungen som landets högste domare). Emellertid förekomma Agne och Domar såsom svenska mansnamn i medeltida skrifter, visserligen sällsynt, men annat kan man knappast vänta, ty också många andra urgamla personnamn ha redan under vår katolska tid blivit ytterligt sällsynta eller alldeles försvunnit.

Näst efter Agne komma hos Snorre bröderna Alrek och Erik, som slogo varandra till döds med sina hästars betsel, och därefter Alreks söner, Alv och Yngve, vilka under en av svartsjuka vållad strid, dödade varandra med svärd. Forskarna äro nog tämligen allmänt ense därom, att dessa båda berättelser måste vara olika utvecklingsformer (»varianter») av en enda gammal

sägen. Det är också sannolikt, att flera andra i den fornnordiska diktningen bevarade berättelser om broderdråp, särskilt mytsagan om, hur Balder dräpes av sin broder, den blinde Had (eller Hod), äro att föra till samma rot. Naturligtvis är det möjligt, att någon religiös ceremoni stått i samband med en myt av liknande innehåll. Men det synes mig ingalunda vara bevisat (av Schück), att den ponerade ceremonien skulle vara just den, som ännu långt in i nyare tid levde kvar som folklek i kampen mellan »majgreven» och »vintergreven», eller att de gudomligheter, som genom ceremonien hedrades, från början varit de samma, som av grekerna kallades »dioskurerna», Kastor och Polydeukes (Pollux).

Näst efter Alv och Yngve skall, enligt Snorre, Alvs son Hugleik ha regerat i Uppsala. I Tjodolvs (och Ares) släkttavla saknas denne konung; det är nämligen (också enligt Snorre) icke Hugleik, utan Yngves son Jorund, som blir stamfader för de följande konungarna. Det vill synas, som hade Snorre med orätt insatt Hugleik i raden av Uppsalakonungarna, där, som vi sett, hans namn ej passar, eftersom det börjar med H. Hugleik omtalas av Saxo som konung i Irland(!). I Beovulfskvädet omtalas en konung H., som gott kan vara samme man, men denne härskar icke över svearna, utan över »geaterna». Det sistnämnda folket intager ett viktigt rum i Beovulfsdiktens sägen-innehåll: huvudpersonen Beovulf tillhör detta folk, och om geaternas öden, särskilt

deras strider mot svearna, berättas ganska mycket; det är tydligt att Beovulfskvädet till stor del grundar sig på »geatiska» sägner. Man har länge tvistat, huruvida »geaterna» voro jutar eller götar. Det förefaller mig, som skulle Schücks uppsats över stridsfrågan (1907) giva goda bevis för, att med »geater» menades götar. — Den »geatiske» konung Hugleik (»Hygilac»), som omtalas i Beovulfskvädet, var en tapper man och stupade på ett härtåg mot frankerna omkring år 518. Vi få för övrigt tillfälle att återkomma till honom, ty han ingrep i Uppsalakonungarnas öden under den period, vi härnäst skola omtala. — Men vi vända oss nu ånyo till Snorres berättelse.

Då Hugleiks besegrare, konung Hake, framställes som en oförliknelig hjälte och uppgives vara dansk, är det sannolikt en dansk sägen, som blivit använd av Snorre. Att Hugleik skildras såsom en vekling, vän av spelmän och gycklare, kan ha berott på uttydning av hans namn — jämför »hug» (= håg) och »leka». —

Därnäst i raden följer Jorund, som enligt såväl Ynglingatal som Snorre skulle ha blivit hängd i Jutland. Han kallas i Ynglingatal för Gudlaugs baneman. Gudlaug var enligt Haleygjatal konung i Halogaland och blev hängd av »österkonungar». Snorre uppgiver, att det var Gudlaugs söner, som hämnades sin fader genom att tillfångataga och hänga Jorund. Att stroferna om Jorund icke skulle ha tillhört Ynglingatal i

dess äldsta form, utan vara en yngre tillsats, samt att namnet Jorund från början tillkommit en annan konung, som blev hängd, den, som Snorre kallar Agne — detta påstående har visserligen blivit framställt, men på alltför svaga grunder, efter vad jag kan finna. — Det bör tilläggas, att namnet Jorund icke gör undantag från regeln, att Ynglingakonungarnas namn skola börja med vokal; ty i det gamla språket uttalades *jo* (eller *io*) som diftong (»tveljud»). —

Om det nu ej kan bevisas (eller åtminstone icke har bevisats) att Tjodolv har saknat uppgifter om Jorund på detta ställe i Ynglingarnas följd, så hindrar detta naturligtvis icke, att den allra äldsta sägnen, att en Uppsalakonung blivit hängd, kan härstamma från myten om Oden, som hängde nio nätter i världsträdet, och med de religiösa bruken i Uppsala, där ännu vid hednatidens slut människor offrades genom att hängas i träd.

*

Det är sannolikt, att Tjodolv och hans samtida haft någon kännedom om gamla svenska (eller götiska) sånger, som handlat om de personligheter (gudar, heroer eller människor), som av Tjodolv ordnades till en följd av sveakonungar. Ju äldre och svårbegripligare dessa sånger voro, dess friare händer hade skalden i sin genealogi. Liknande källor ha väl varit tillgängliga också beträffande de följande konungarna.

Men Schück har förtjänsten att ha påvisat en annan sannolik källa, som särskilt för de övervägande mytiska konungasagorna kan ha spelat en stor roll.

Tapeter med invävda bildframställningar voro i södra och mellersta Europa kända och omtyckta redan under en mycket tidig period. Det är ganska säkert, att sådana väggbonader genom handel eller såsom byte ganska tidigt infördes till de nordiska landen för att pryda stormännens bostäder, möjligen också gudarnas tempel.

Med bildtapeterna ha säkert ofta följt muntlig förklarande text. Schück har kunnat giva goda skäl för, att sägnerna om Sigurd Fåvnesbane till oss inkommit från England med bildliga framställningar, efter all sannolikhet tapeter. Att man under vikingatiden här i Norden plägade väva avbildningar av märkliga händelser, veta vi; och det är åtminstone mycket troligt, att denna konst här varit känd och övad flera århundraden förut. Sådana »tavlor», upphängda på väggarna vid festliga tillfällen och förklarade med muntliga föredrag, väl helst genom reciterande av gamla kväden, böra då inom stormanssläkterna ha verksamt bidragit till att hålla liv i arvsägnerna om forntidens gudar och hjältar.

VIII. De sagohistoriska konungarna.

Redan i fråga om de nyss omtalade Hugleik och Jorund ställer Snorre svearna avgjort efter danerna. Den danske sjökonungen Hake står högt över de svenska konungarna, och Jorund och hans broder Erik antydas ha mycket överskattat sin seger över den norske Gudlaug.

Lika partisk mot svearna är Snorres framställning av de konungars öden, som vi nu skola omnämna. Så ofta svenskarna få att göra med danskarna, hava de senare överhanden. Konung Aun den gamle blir vid två tillfällen fördriven av danska inkräktare, gör intet försök att återerövra sitt land, utan väntar varje gång tålmodigt i Västergötland, ända tills inkräktaren dött. Hans son Egil blir åtta gånger övervunnen i fältslag av upproriska trälar och kan endast med dansk hjälp och mot löfte om skatt till danakonungen återvinna sin tron. Hans son Ottar vill ej betala skatten, varför danskarna härja i Sverige, utan att Ottar kan hindra det. Han passar på att företaga ett hämndetåg, medan den danske

konungen med sin här är ute på krigsfärd åt annat håll, men blir då slagen och dödad av två danska jarlar. Också Ottars son Adils ligger under i striden mot den danske konung Helge, som till och med frånrövar honom hans drottning, Yrsa. Adils son Eystein (Östen) blir innebränd av den norsk-danske sjökonungen Solve, och svearna kunna endast genom svek frigöra sig från denne inkräktares ok. Östens son Yngvar, som faller på Ösel i en strid mot esterna, och dennes son, den store vägbyggaren Braut-Anund ha inga stridigheter med danerna, men Anunds son Ingjald, stor svekläggare, klen härförare, kan ej avvakta hämnaren, den skånske konung Ivar vidfamnes antåg, utan innebränner sig själv. Denne Ivar skulle då enligt Snorres framställning ha gjort sig till härskare ej blott över Sverige, utan ock över nästan hela det övriga norra Europa.

Det kan tydligen icke vara svenska sägner eller sånger, som givit upphov till en för svearna allt igenom så ofördelaktig konungahistoria. Ty hos varje folk dröjer traditionen vid de händelser, som varit ärofulla för folket självt, ej vid dem, som varit nesliga.

Nu veta vi, att Snorre för detta stycke av Ynglingasaga till källa begagnat ej blott Ynglingatal, utan också den av en isländing författade sagan om de danska Skjoldunga-konungarna. Den äldre redaktionen av denna saga, den, som Snorre begagnade, är nu förlorad, så att vi känna

dess innehåll blott av några utdrag. En yngre omarbetning av Skjoldungasaga är däremot till sitt väsentliga innehåll bevarad i en latinsk skrift från slutet av 1500-talet. Det förefaller sannolikt, att Skjoldungasagas ursprungliga källor varit till största delen danska traditioner, alltså partiska för danskarna.

Men just i fråga om svearnas motgångar ha källorna kanske ändå från allra första början icke varit danska, utan götiska.

Vi veta, att den långa kampen mellan Sverkerska och Erikska ätterna under de bägge århundradena efter den gamla uppsaliensiska konungaättens utdöende icke blott fördes mellan tävlande konungahus, utan ock mellan olika folkstammar, svearna, som stödde Eriksätten, och götarna, som höllo Sverkersätten uppe, och som därvid ofta hade hjälp från Danmark. Denna motsats mellan svear och götar tycks emellertid gå mycket längre tillbaka i tiden.

Genom de arkeologiska forskningarna lär det vara ådagalagt,* att Sveriges sydöstra landskap under folkvandringstiden — eller, närmare bestämt, från slutet av 300-talet till mitten av 500-talet — stått i mycket livliga förbindelser med de östgermanska stammar, som samtidigt förde krig och grundade riken i mellersta och södra Europa. Från de nämnda delarna av Sverige måste gång på gång hjälptrupper ha

* Jag följer här Knut Stjernas framställning (i Svenska fornminnesföreningens tidskrift XII) »Svear och götar under folkvandringstiden».

avseglat till stamfränderna i söder. Här hemma blomstrade kulturen, och de hemvändande krigarna medförde storartade rikedomar, men i det hela blev landet genom den väldiga utvandringen fattigt på folk. Befolkningen i mellersta Sverige, det vill säga svearna, deltog icke (eller blott helt obetydligt) i striderna söder om Östersjön; den fortfor att vara jämförelsevis fattig och okultiverad, men stark till sin numerär. Följderna av dessa förhållanden inträdde vid periodens slut: svearna kastade sig över götarna och underkuvade dem, säkerligen först efter en längre fejd, under vilken vapenlyckan växlat.

Det är möjligt, att götarna under dessa strider allt emellanåt fått hjälp från danerna, och det är sannolikt, att fördrivna götiska stormän tagit sin tillflykt till Danmark. I alla händelser blev det — allt efter som minnet av götarna såsom självständig nation utplånades — helt naturligt, att de kvarlevande sångerna och sägnerna om strider mellen götar och svear kommo att uppfattas såsom förda mellan daner och svear, eller, med andra ord, att danskarna tillägnade sig äran av götiska segrar. Förvandlingen har varit fullbordad i den tradition, som stått Tjodolv till buds, när han diktade Ynglingatal.*

* Anmärkningsvärt är likväl, att Historia Norvegiæ, troligen i överensstämmelse med Ares utsaga, som i sin tur kan vara byggd på Ynglingatal, berättar, att konung Östen blivit dräpt av götar, medan Snorre (som vi nämnde) uppgiver att en norsk-dansk sjökonung varit banemannen.

Men i den minst ett århundrade äldre fornengelska dikten Beovulf kvarstår ännu folknamnet »geater», och här återfinnas rester av de götiska sägnerna om striderna mot svearna; och det är tydligen de för götarna mest ärofulla hågkomsterna, som bevarats. Vi skola strax göra en kort sammanställning av de fornengelska och de norsk-isländska uppgifterna om striderna mellan svear och götar under den ifrågavarande tiden (500-talet).

Först likväl ett par ord om konung Aun den gamle, som inleder raden av denna periods konungar! Hos Snorre och senare författare kallas denne konung även Ane, men denna namnform beror på missförstånd av ordet »anasott» (= »den sjukdom, som angriper mycket gamla personer» = ålderdomssvaghet), som förekommer i Tjodolvs vers. Själva namnet Aun är troligen sammandraget av Audun (eller Audvin), som motsvarar det engelska Edwin. Namnet Audun har Snorre i början av Ynglingasaga (visserligen med orätt) påstått vara avlett av »Oden»; Snorre säger ju, att konung Aun var en ivrig Odensdyrkare. Denne Aun framstår väsentligen som en sagofigur genom sina sonoffer för att vinna ökad livslängd, genom den orimliga ålder (omkring 200 år), han skall ha uppnått, och genom skildringen, hur han »diade ur horn». Det tyckes, som om grundstommen varit en folksaga* om en urpatriark.

* Det förefinnes sannolikt någon släktskap mellan den ursprungliga sagan och den i nyare tid upptecknade norska folksagan om »Sjunde far i huset», där också ett horn omtalas.

Men redan med Auns son Egil (»Ägel»), komma vi in på något fastare historisk mark. Denne Egil bär hos Are (och sannolikt redan hos Tjodolv) binamnet »Vendelkråka», men Snorre har överfört binamnet till Egils son, Ottar och förklarat det som ett smädligt tillmäle, påhittat av innebyggarna i landskapet Vendel (i nordvästra Jutland), där Ottar skulle ha stupat. Det fanns emellertid ett annat Vendel, nämligen en på den tiden betydande ort ett stycke norr om Uppsala med goda vattenfarleder både åt norr och söder; och det är utan tvivel denna ort (där präktiga fornfynd ha gjorts), som en tid varit sveakonungarnas residens och som givit upphov till binamnet »Vendelkråka». Möjligt är också, att »kråka» icke varit nedsättande, utan förhärligande, liksom »örn», »hök», »korp».

I vilket fall som helst torde den slaktning, vari sveakonungen föll, ha utkämpats i Sverige (ej på Jutland). Mot slutet av Beovulfskvädet finnes en rätt utförlig skildring av denna slaktning. Det är Ottars fader, den gamle, tappre Angantyr, som vid »Korpskogen» först övervinner en geatisk här och fäller dess anförare, konung Hädcyn, men följande dag anfalles av en annan geatisk härskara, ledd av konung Hygilac. Angantyr drog sig nu tillbaka till en befäst plats (troligen just Vendel), men föll där i vapenskifte med Hygilacs man »Eofor», sedan han sårat dennes broder Vulf.

Åtskilliga drag av denna skildring återfinnas i de norsk-isländska berättelserna om Ottars fall.* Varför och huru namnet Angantyr blivit i den västnordiska traditionen utbytt mot »Egil», kan ej med säkerhet avgöras. Men också denna västnordiska tradition tyckes bära spår av sammanhang med den »geatiska» berättelsen om Angantyrs död för »Eofors» hand. Egil (som kommit att ersätta Angantyr) säges nämligen ha stångats ihjäl av ett vilt djur — av en tjur, säga Snorre och Historia Norvegiæ, men Tjodolv tyckes snarare ha åsyftat en vildgalt, och det är just vad det fornengelska »Eofor» (jfr det tyska »Eber») betyder.**

Som broder till Ottar omnämner Beovulfskvädet en »Onela». Namnet torde motsvara ett nordiskt Ale (på nysvenska: »Åle»); så heter en motståndare till Ottars son Adils. Visserligen synes Snorre (eller hans källa, Skjoldungasaga) vilja göra denne Ale till norrman;

* Att fader och son under sägnernas utveckling bli förväxlade, så att man låter det, som från början berättats om den förre, ha hänt den senare — detta är i och för sig lätt förklarligt och lär väl ha åtskilliga motstycken.

** Man har också gissat, att namnet »Tunne», som förekommer i Ynglingatals strofer om Egil, skulle betyda »(hugg)tanden», »han med (den stora) tanden» och vara en poetisk benämning på vildgalten. Snorre och Hist. Norv. säga visserligen, att »Tunne» var en träl, f. d. skattmästare hos Aun, att han gjorde uppror mot Egil och slog deras härar åtta gånger, tills Egil med dansk hjälp vann seger. Men denna berättelse kan vara hämtad från en saga om en annan svensk konung, »Angantyr», som krigade mot och övervann *nio* trälar, vilka dräpt hans fader.

Ale och Adils skola ha hållit ett stort slag på Vänerns is.* Det är väl troligast, att denne Ale varit identisk med Ottars broder »Onela» och såsom sådan arvsberättigad.

Också en broder till Adils — »Eanmund» — förekommer i Beovulfskvädet, men saknas i den västnordiska traditionen.

Det sätt, på vilket Beovulfsdikten omtalar de forna striderna mellan svear och götar, antyder, att fortsättningen av kampen blev olycklig för de sistnämnda.

Om de nästföljande Ynglingakonungarna är här föga att säga. Beträffande Adils son Eystein (Östen) och dennes son Yngvar (Ingvar) äro källornas uppgifter mycket sparsamma.** Ej stort mera berättas om Yngvars son Braut-Anund, den store vägbyggaren. Enligt Snorre skulle denne ha omkommit genom ett jordskred, när han passerade en hålväg; Tjodolvs vers är här oklar och har av andra (Are) blivit tydd så, att Anund skulle ha dödats av en oäkta född broder.

Den synnerligen märkliga skildringen av Ingjald illrådes framgångsrika strävan att med list och svek undanröja alla underkonungar och samla all makt i sin egen hand, och vidare berättelsen, hur Ingjald och hans onda dotter Asa (Åsa) innebränna sig — allt detta omfattar långt

* Om Adilssägnerna jfr L. Levander i Antikv. Tidskr. f. Sv. XVIII.

** Jag erinrar om den märkliga notisen i »Historia Norvegiæ», att Östen blivit dräpt av götar.

mera, än vad Snorre kan ha läst ut ur Tjodolvs Ynglingatal. Kanske har Skjoldungasaga varit hans huvudsakliga källa. Det är väl troligt, att det hat mot förtryckaren och den sympati för de besegrade, som överallt ljuda emot oss i denna berättelse, bära fram till oss en återklang från de underkuvade götarnas sånger. — Ingjald (»Ingel») och hans barn, Asa och Olav (trätälja), omnämnas också av andra gamla källor — att de verkligen funnits till, kan väl knappast betvivlas — men ingenstädes framträder konung Ingjald med så nedrig karaktär som i Snorres berättelse.

*

När nutidens svenska författare — såsom allra senast Heidenstam i sin bok om »Svenskarna och deras hövdingar» — företaga sig att med tillhjälp av sin fantasi utfylla och utsmycka ett och annat parti av våra äldsta konungasagor, då saknar det icke sin betydelse, att de modärna författarna besinna, i huru hög grad dessa gamla sagor äro grundade på sägner, som uppstått icke hos svearna, utan hos fientligt stämda grannfolk. Det är fara värt, att vi svenskar alltför länge tagit för kontant mången skymflig och osann uppgift om våra förfäder, blott därför att den gamla rent svenska traditionen dött ut, medan grannfolkens framställning av sakförhållandena kunnat leva kvar.

Hur knapphändig den föregående redogörelsen

för våra äldsta konungasagor än har måst göras, borde den likväl ha givit något begrepp om beskaffenheten av dessa gamla sagor och om den grad av försiktighet, som fordras vid deras begagnande. I alla händelser få vi ej driva vår nationella anspråkslöshet ända därhän, att vi blott och bart på sådana vittnesbörd tro allehanda ont om de män, av vårt eget blod, som för inemot halvtannat årtusende sedan värnade och vårdade det Sveavälde, som för *oss* bör vara dyrbart och kärt.

XI. Bilagor: Utdrag av Ares släkttavla och av Historia Norvegiæ.

De läsare, som vilja närmare sätta sig in i och pröva den föregående framställningen, skola säkert vid många tillfällen önska se efter, vad de gamla källskrifterna själva ha att säga. Av dessa källskrifter är ju Ynglingasagan, med de däri infogade lämningarna av dikten Ynglingatal, den viktigaste. Men att här intaga Ynglingasagans isländska text eller en svensk översättning därav har ej synts mig lämpligt, ty därigenom skulle denna lilla bok svälla ut till minst dubbelt så stort omfång, och tillökningen bleve för ett flertal läsare obehövlig, eftersom Ynglingasagan redan finnes lätt tillgänglig. Särskilt vill jag hänvisa till den nyaste upplagan av Heimskringla, utgiven av Finnur Jonsson (Köpenhamn 1893—1901), vars sista (fjärde) del innehåller förklaring av skaldeverserna, och varav Prologen och Ynglingasagan säljes separat. Av brukbara översättningar må nämnas den svenska av Hans Hilde-

brand (»Konungaboken», Örebro 1869—71) samt de nya norska av Gustav Storm (»Snorre Sturlasön, Kongesagaer»), som naturligtvis så till vida är bättre än Hildebrands, som den kunnat byggas på resultaten av 30 år längre forskning, och varav »nationaludgaven» (Kristiania 1900) rekommenderar sig genom sin utomordentliga prisbillighet.

De två kortare stycken, som här meddelas i försvenskad form, utdragen av Ares släkttavla från omkr. år 1130 och av Historia Norvegiæ från 1180-talet, hava hittills varit mera svårtillgängliga för svensk läsare.

A. Ur Ares släkttavla.

1. Yngve Tyrkjakonung. 2. Njord Sveakonung. 3. Frey. 4. Fjolner, som dog hos Fred-Frode. 5. Svegder. 6. Vanlande. 7. Visbur. 8. Domald. 9. Domar. 10 Dyggve. 11. Dag. 12. Alrek. 13. Agne. 14. Yngve. 15. Jorund. 16. Aun den gamle. 17. Egil vendelkråka. 18. Ottar. 19. Adisl i (eller: vid) Uppsala. 20. Eystein. 21. Yngvar. 22. Braut-Anund. 23. Ingjald den illråde. 24. Olav trätälja. — — —

B. Ur «Historia Norvegiæ«.

Norges konungars forna härstamning har tagit sin början från Sverige, och från detta land har också Trondhjem bebyggts (eller: befolkats),

som är det förnämsta landskapet (eg. »fädernes-landet») i Norge. Alltså, konung *Ingve,* som de fleste uppgiva hava varit den förste konungen i Sverige, födde *Njord,* som födde *Frey* (»Froy»); dessa bägge hava av hela sin eftervärld under långa tider (»sæcula») dyrkats såsom gudar. Men Frey (»Froyr») födde *Fjolner,* som drunknade (»dimersus est») i ett mjödkar. Dennes son *Svegder* följer en dvärg in i en klippa och säges icke hava återkommit, vilket med skäl anses vara uppdiktat. Denne födde *Vanlande,* som i sömnen kvävdes till döds av en dämon, en av det slag, som på norskt språk kallas »mara». Denne födde *Visbur;* för att tidigare (eller: så snart som möjligt) få ärva honom innebrände hans egna söner honom levande med hela hans hov (eller: hird). Hans son *Domald* offrade svearna genom hängning åt gudinnan Ceres* för (att få) god årsväxt. Denne födde *Domar,* som dog av sjukdom i Sverige. Också dennes son *Dyggve* uppnådde sitt livs gräns i samma land. Honom efterträdde i regeringen hans son *Dag,* som danerna dödade i öppen strid vid ett vadställe, som kallas Skjotanvad (försvenskat: Skjutansvad) eller Vapnavad, då han sökte hämnas det, man hade förbrutit mot en sparv. Denne (d. v. s. Dag) födde *Alrik,* som av sin broder Erik blev ihjälslagen med ett

* Förf. till Historia Norvegiæ skrev på latin för anglonormander (och engelsmän), som saknade kunskap i den fornnordiska gudaläran, men voro någorlunda bekanta med den fornromerska. Han har därför nämnt en romersk fruktbarhetsgudomlighet i stället för den nordiska.

betsel. Alrik födde *Hogne;** honom avlivade hans hustru genom att med egna händer hänga upp honom med en guldkedja i ett träd vid orten Agnafit, som nu kallas Stockholm. Dennes son *Ingjald*** blev i Sverige dräpt av sin broder på grund av dennes hustrus skamlösa uppförande; hon hette Bera, vilket namn på latin lyder Ursa (»björninna»). Dennes (d. v. s. Yngves) son *Jorund* fick, när han förde krig mot danerna, ett olyckligt slut på sitt liv, därigenom att dessa hängde honom vid Oddasund, vid en vik i Danmark, som infödingarna kalla Limafjord. Denne födde *Auchun,**** som på grund av ytterlig ålderdomssvaghet nio år före sin död säges ha upphört bruka fast föda och liksom ett barn blott sugit mjölk ur ett horn. Men Auchun(!) födde *Egil,* med binamnet *Vendelkråka.* Denne blev av sin egen träl, vid namn Tonne, berövad konungamakten; tjänaren förde åtta krig (»civilia bella») med sig herre och vann seger i alla, men i det nionde blev han slagen och dukade under. Icke långt därefter blev konungen själv ihjälstångad av en ilsken tjur. Han (Egil) efterträddes i regeringen av sin son *Ottar,* som i ett danskt landskap, nämligen Vendel, dräptes av sin namne Ottar, en dansk jarl (»comite»), och dennes broder Faste. Hans (d. v. s. Ottars) son *Adils,* eller

* Helt säkert fel för *Agne.*

** Utan tvivel fel för *Yngve.*

*** Sannolikt skrivfel för (Authun =) *Audun* (= Aun).

Adisl, råkade framför Dianas* tempel, då han flydde undan offren till gudabilderna,** falla av sin häst, så att han uppgav andan. Denne födde *Eystein,* som götarna (»Gautones») innebrände levande i ett hus jämte hans följe. Hans son *Yngvar,* som fick binamnet den gråhårige (»canutus»), blev under ett härtåg dräpt på en ö i Östersjön, som av infödingarna kallas Eysysla (d. v. s. Ösel). Denne födde *Braut-Anund* (»Broutonund»), som mördades av sin broder Sigvard vid (eller: på) Himinheidi; ortnamnet betyder himmelens fält (»coeli campus»). Efter honom upphöjdes på tronen hans son *Ingjald,* vilken av omåttlig rädsla för Ivar, med tillnamnet vidfadm, en på den tiden av många fruktad konung, instängde och med eld uppbrände sig själv jämte hela sitt följe i sin gästabudssal (»cenaculo»). Dennes son *Olav* med binamnet *trätälja* regerade länge och fredligt samt dog vid hög ålder i Sverige. — —

* Det romerska gudinnenamnet har av författaren använts för att beteckna någon nordisk gudomlighet, som han ansett vara likartad; jfr noten på sid. 66.

** Meningen är oklar.

INNEHÅLL.

Populär-Vetenskapliga Avhandlingar.

1. **Kärleken.** En psykologisk studie av CHARLES RICHET. 50 öre.
2. **Lyxen** av EMILE DE LAVELEYE. Övers. från franskan. 60 öre.
3. **Materialismen i skönlitteraturen** av OLA HANSSON. 50 öre.
4. **Konsten att förlänga livet** av prof. W. EBSTEIN. 60 öre.
5. **Om hundra år.** Sannolikhetsberäkningar om nationernas framtida utveckling av CHARLES RICHET. Bemynd. övers. Med 6 grafiska tabeller. 1: 25.
6. **Leo Tolstoy,** en psykologisk studie av K. AF GEIJERSTAM. 1: 50.
7. **Den mänskliga tillvarons gåta.** Inledning till studiet av själslivets hemligheter av d:r C. DU PREL. 1: 25.
8. **»Missbrukad Kvinnokraft»** och *»Naturenliga arbetsområden för kvinnan»*. Tvenne föredrag av ELLEN KEY. *3:e uppl.* 50 öre.
9. **Kvinno-psykologi och kvinnlig logik** av ELLEN KEY. 1: 50.
10. **Om psykisk energi.** Ett utkast av ALLEN VANNÉRUS. 60 öre.
11. **Till Boströms teoretiska filosofi.** En kritisk studie av ALLEN VANNÉRUS. 2 kr.
12. **Om sång** av ALGOT LANGE. 1: 50.
13. **Emanuel Swedenborg, August Strindberg och Det ondas problem.** Ett föredrag av ALBERT BJÖRCK. 50 öre.
14. **Vegetarianism och naturläkekonst.** Allmänfattlig hälsovårdslära av MICH. LARSEN. Bemynd. övers. 1 kr.
15. **Nervsvaghet kan botas** av LEBERECHT. 60 öre.
16. **Druidismens historia** av I. A. DAVIDSSON. 1 kr.
17. **Lungsot kan botas.** Sanatorierna och sanatorievården, av E. NILSSON, reg.-läkare. Med 4 illustr. 50 öre.
18. **Om tonbildning i sång och tal** av ALGOT LANGE. Föredrag hållna i Stockholm och Hälsingfors. 2: 50.
19. **Alkoholmissbruket** av prof. CURT WALLIS. 75 öre.
20. **Vad vi behöva.** En blick på samtidens vetande och tro, av prof. VITALIS NORSTRÖM. 1: 25.
21. **Våra barns sedliga uppfostran.** Ett föredrag av ÅGOT GJEMS SELMER. Bemynd. övers. från norskan. 1 kr.
22. **De första arierna** av I. A. DAVIDSSON. 75 öre.
23. **Om ungdomens sedliga uppfostran** av D:r E. SANDELIN. 1 kr.
24. **Våra barns nöjesläsning** av GURLI LINDER. 1 krona.
25. **Utilitarism.** Moralen grundad på nyttans eller lyckans princip av JOHN STUART MILL. Övers. av *Hj. Öhrvall.* 2:a genomsedda uppl. 1 kr.
26. **Den moderna spiritismen och ockultismen** av ALFRED LEHMANN. Övers. från danskan. Med 19 illustr. 2: 25.
27. **Själens inverkan på kroppen** av PAUL DUBOIS. 75 öre.
28. **Gymnastik och massage som läkemedel** av A. HOFFA. 50 öre.
29. **Huvudvärk** av ADOLPH SEELIGMÜLLER. 75 öre.
30. **Konsten att äta** av ALFRED BRAMSEN. 1: 50.
31. **Människoproblemet och Linnés herredjur** av ERNST HÆCKEL. Bemyndigad övers. av *Hj. Ö.* 1 kr.
32. **Populär-vetenskapliga uppsatser** av HJALMAR ÖHRVALL. 1: 50.

